

ŞƏMKİRÇAY-QOŞQARÇAY HÖVZƏSİNİN SƏPİNTİ QIZILLIĞI

Həsənova Ç.V.-I kurs magistrantı

Bakı Dövlət Universiteti

Şəmkirçay hövzəsi. Şəmkirçay hövzəsi N.A.Abdullayev (1972) tərəfindən az perspektivli sahə kimi qiymətləndirilmişdir. Ancaq Şəmkirçayın sol qolu olan Gədəbəyçayda səpinti qızılın olduğu vurğulanır. Təqribən eyni fikri F.F.Abdullayev (1999) də təsdiqləyir. Gədəbəyçayda Gədəbəy qızıl - mis kolçedan yatağından aşınıb gələn qızılın varlığı əksər müəlliflər, həmçinin S.M.Süleymanov (1963) tərəfindən təsdiqlənmişdir. Gədəbəyçayda səpinti qızıl 10 şlixdə 1 - 3; 4 şlixdə 4 - 10; 2 şlixdə 12-18 dənə qeyd olunmuşdur. Şəmkirçayda seyrək qızıl səpintiləri daşıyan süxur laylarının uzunluğu 72 km-dir. S. M.Süleymanova görə (1961), Gədəbəyçayın Şəmkirçayla birləşdiyi yerdən başlamış 18 km Şəmkirçay boyunca üzüaşağı, şlixlərdə qızıl nişanələrinin sayı artır. Burada, 5 şlixdə 1-3; 11 şlixdə 4-10; 12 şlixdə 11- 30; 10 şlixdə 30-50 və daha çox qızıl nişanələri qeyd olunur. Şlixlərdə qızıl nişanələrinin olma əmsalı göstərilən 18 km məsafədə 50-60%-ə bərabərdir Şəmkirçayın bu hissəsi bilavasitə Gədəbəyçayın davamıdır və ondan qat-qat zəngindir. Buradan gətirmə konuslara qədər 6 km məsafədə çayın axın istiqamətində şlixdə 1-10 arasında qızıl nişanələrinin izlənilməsi davam edir. Gətirmə konusdan Kür çayına qədər şlixlərdə qızıl nişanələri 1-3, tək-tək hallarda 4-10 arasında dəyişir. Dağətəyi düzənlikdə şlixlərdə qızılın rastgəlmə əmsalı 20-25 %-dir.

Yuxarıda göstərilənlər Gədəbəyçay (7 km) və ondan aşağı orta Şəmkirçay boyu üzü aşağı (18km) səpinti qızıl yatağının olmasını təsdiqləyir. Lakin bu konturlar P_1 , bəzi intervallarda P_2 kateqoriyalarına uyğun gəlir. Beləliklə, bu sahədə səpinti qızıla axtarış işlərinin aparılması məqsədəuyğun sayıla bilər. Şəmkirçayın yuxarı hissəsində də tək-tək şlixlərdə 1-3, bəzən 5-6 qızıl dənələrinə rast gəlinir. Bu hissə ultrasəsi süxur zonasını əhatə etdiyindən kinovar mineralına daha tez-tez rast gəlinir. Bu halda yuxarı blokda Zod tipli narındənəli qızılı olan köklü yatağın və onun səpinti təzahürünün olma ehtimalı vardır. Lakin, narın qızıl şlixdə tutulmadığından, bu işlərin yerinə yetirilməsi üçün kompleks axtarış işlərinin aparılması tələb edilir.

Sonda Şəmkirçay hövzəsinin ölçüləri haqda aşağıdakıları qeyd etmək lazımdır: uzunluğu 95 km, sahəsi 120 km²-dir; mənbəyini Hinaldağdan (3220m) alır; çoxlu qolları var; cənub - qərbdən şimal - şərq istiqamətində axır. Şəmkirçayın 69 km-i dağlıq sahəni, 26 km-i isə dağətəyi düzənliyi tutur. Şəmkirçay hövzəsi səpinti qızıla perspektivli sahədir və o, daha mükəmməl öyrənilməlidir.

Qoşqarçay hövzəsi. Qoşqarçay Qoşqar dağından başlayıb Kür çayına qədər 76 km uzunluğa və 80 km² çay hövzəsinə malikdir. Hamamçay, Xoşbulaqçay, Xeyrəçay, Zağalı, Danayerçay Qoşqarçayın sağ və sol qollarıdır. Qoşqarçay əsasən Yura yaşlı vulkan-plutonik kompleksi yarır. Metallogenik baxımdan Qoşqarçay hövzəsi zəngin olsa da, onun qızılılığı zəif öyrənilmişdir. Qoşqarçay hövzəsində və onun yaxınlığında Daşkəsən qaranitoid intruzivinin endo- və ekzotəmasında yerləşmiş Daşkəsən skarn-maqnetit, Daşkəsən (Şimali) sulfoarsenit-kobalt, Zəylik alunit, Çovdar barit və digər yataq və təzahürlər məlumdur.

Son illərə qədər Qoşqarçay hövzəsi səpinti qızıla az perspektivli sahə kimi göstərilədiyinə baxmayaraq, F.F.Abdullayev və b. (1999) tərəfindən orta Qoşqarçayda səpinti qızıl yatağı aşkar edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu sahədə köklü qızıl yaraqları və ya yüksək qızılılığı ilə seçilən kolçedan və polimetal tip yataqları məlum deyildir. Buds, Daşkəsən filiz rayonunda köklü qızıl, kolçedan, polimetal kimi yataqların axtarışı üçün zəmin yaratdı.

Qoşqarçay hövzəsində Dördüncü dövrün delüvial, allüvial, allüvial - prolüvial və prolüvial çöküntüləri geniş yayılmış və 1-30 m qalınlıqda rast gəlinir. Terraslar bir neçə səviyyədə qeyd olunurlar.

Orta Qoşqarçay (Bayan - Qızılca) səpinti qızıl yatağı Bayan Qızılca kəndləri arasında sərhədlənir. Yatağın ümumi uzunluğu 13 km (ən zəngin yeri 7,5 km), eni 100-300 m, qalınlığı 0,5-4 m-dir. Səpinti qızıl əsasən çay yatağı və terraslarda allüvial çöküntülərdə müşahidə olunur. Qızılın miqdarı süxurda 140-900 mq/m³ arasında dəyişir. Yataqda səpinti qızılın orta miqdarı 217 mq/m³-dir. İlkin hesablamalara görə Orta Qoşqarçay yatağında səpinti qızıl ehtiyatı təqribən bir ton proqnozlaşdırılır. Orta Qoşqarçayda qızıl xırda, orta və iri dənəlidir. Dənələrin ölçüsü 0,1-10 mm arasında dəyişir.

Qoşqarçay dağətəyi düzənliyə çıxdıqdan sonra, konus çıxışlarda, *səpinti* qızılın miqdarı xeyli aşağı düşür, şlixdə qızıl dənələrinin sayı 4-10, Kür çayına yaxın sahələrdə isə 1-3 arasında dəyişir. Qızılın şlixdə rastgəlmə əmsalı gətirmə konuslarda 20-30%, Kür yaxınlığında isə 10-19% - dir. Qoşqarçayın yuxarı hissəsində, yəni Qoşqardağla Bayan kəndi arasında, uzunluğu 16 km olan məsafədə şlixlərdə arıbir 1-3,3- 6 qızıl nişanələri qeyd olunur.

Orta Qoşqarçay səpinti qızıl yatağının aşkar olunması (F.F. Abdullayev və b.) və qızılın əsasən xırda - orta-iri dənəli olması, onun bir neçə mənbədən aşınmış gəlməsini göstərir. Metallogenik təhlillər göstərir ki, Daşkəsən filiz rayonunda Daşkəsən intruzivinin ekzotəmasında zəif sulfidli qızıl - kvars formasıyasına aid olan köklü qızıl yatağının aşkarlanması istiqamətində axtarış işlərinin apatılması məqsədyönlü hesab olunur.